

13.6.2005

2127/4/03

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Mikko Eteläpää

**PIDÄTTÄMISEN JA KOTIETSINNÄN EDELLYTYKSET SEKÄ
KIRJALLISEN KOTIETSINTÄMÄÄRÄYKSEN KÄYTTÖ**

1

KANTELU

A pyysi 18.9.2003 eduskunnan oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä oikeusasiamiestä tutkimaan B:n kihlakunnan poliisilaitoksen menettelyä epäillyn törkeän varkauden tutkinnassa.

Kantelun mukaan X Oy:n B:n yksikön johtaja teki 23.1.2003 ilmoituksen törkeästä varkaudesta B:n kihlakunnan poliisilaitokselle. Ilmoituksen mukaan X Oy:ltä oli todettu lokakuun 2002 investaation yhteydessä puuttuvaksi suuri määrä vuokrattavia vaihtomattoja yhteensä 2,5 miljoonan euron arvosta, josta anastetuksi epäiltiin noin 17.000 yhteensä 1,3 miljoonan euron arvoista mattoa. Ilmoituksen mukaan A oli tarjonnut kyseisiä vaihtomattoja myyntiin.

Kantelun mukaan rikosilmoituksessa ei mainittu mitään muuta A:han liittyvää.

A otettiin kiinni kotoaan rikoksesta epäiltynä 17.2.2003 klo 10.05 ja samassa yhteydessä poliisi suoritti kotietsinnän. A pidätettiin 17.2.2003 klo 10.30 ja vapautettiin 19.2.2003 klo 11.15.

Kantelun arvostelu voidaan käsitykseni mukaan tiivistää seuraaviin seikkoihin, jotka olen tutkinut:

1. Kantelun mukaan asiassa ei ole ollut lainmukaisia edellytyksiä kiinniottamiselle ja pidättämiselle ja pakkokeinon käyttöön on ryhdytty ilman riittävää alustavaa selvitystä.
2. Kantelun mukaan asiassa ei ole ollut lainmukaisia kotietsinnän edellytyksiä.

4. Kantelun mukaan A:lle ei esitetty kotietsintämääräystä.

3

RATKAISU

3.1

Kiinniottaminen ja pidättäminen

3.1.1

Kiinniottamisen ja pidättämisen edellytykset

Tapahtuma-aikaan voimassa olleessa muodossaan pidättämisen edellytykset sisältävä pakkokeinolain 1 luvun 3 § kuului seuraavasti:

"Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää:

- 1) jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta;*
- 2) jos rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn olojen tai muiden seikkojen perusteella on todennäköistä, että hän;
a) lähtee pakoontaan taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;
b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka
c) jatkaa rikollista toimintaa;*
- 3) jos hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitettaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon; taikka*
- 4) jos hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.*

Kun jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan pidättää, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen on 1 momentissa säädetty edellytykset ja epäillyn säilöön ottaminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää.

Ketään ei saa pidättää, jos se asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olojen vuoksi olisi kohtuutonta."

Pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystä, jos pidättämiseen on edellytykset ja pidättämisen toimeenpano voi muuten vaarantua.

Saatuksen selvitysten ja asiasta laaditun ns. KIP-lomakkeen mukaan A on pidätetty sillä perusteella, että poliisi on pitänyt A:ta todennäköisin syin epäiltynä törkeästä varkaudesta (pidättämisen yleinen edellytys) ja että on todennäköistä, että A vaikeuttaa asian selvittämistä eli asiassa on arvioitu olevan ns. sotkemisvaara (pidättämisen erityinen edellytys).

Todennäköisiä syitä rikosepäilyyn tueksi rikoskomisario C on selvityksessään perustellut sillä, että esitutkinnassa oli saatu useammalta taholta tietoja, joiden mukaan A oli käynyt heille kaupittelemassa X Oy:n vuokramattoja, jollaisia ei pitänyt olla lainkaan Suomessa myynnissä. C:n mukaan A:lla oli ollut tarjouksia tehdessään hallussaan näytekappaleita, mutta puheittensa mukaan hän olisi voinut toimittaa useita tuhansia kappaleita mattoja. Mattojen myyntihinta oli ollut

suhteellisen alhainen verrattuna X Oy:n määrittämään arvoon. Kotietsinnässä A:n hallusta oli löytynyt mattoja. Kotietsinnässä oli löytynyt myös A:n valmiiksi laatimia mattojen myyntiä koskevia kuittilomakkeita, joihin oli myyjäksi merkitty tekaistut henkilötiedot. C:n mukaan väärän henkilöllisyyden käyttäminen on jo sinällään vahva viite siitä, että toiminta ei ole rehellistä.

- - -

Todennäköisin syin ilmaistua kynnystä käytetään lainsäädännössä tiettyihin toimenpiteisiin ryhtymisen näytöllisenä edellytyksenä. Todennäköiset syyt sijoittuu oikeudellisessa käytöyhteydessä syypääksi toteavaan tuomioon vaadittavan ns. täyden näytön alapuolelle, mutta toisaalta se merkitsee selvästi vahvempaa näyttöä kuin esim. esitutinnan aloittamiseen vaadittava "syytä epäillä" - kynnys.

Sitä, että esitutkinta asiassa päätetään saattamatta asiaa syyttäjän syyteharkintaan tai että asiassa ei esimerkiksi lopulta nosteta syytettä, ei sinällään voida pitää näyttönä siitä, että kiinniottamiselle tai pidättämiselle ei olisi ollut lainmukaisia perusteita. Kiinniottaminen tai pidättäminen kuten muutkaan esitutkinnassa käytettävät pakkokeinot eivät vaadi perustekseen yhtä vahvaa näyttöä syyllisyydestä kuin lopullinen tuomitseminen. Pakkokeinojahan nimenomaan käytetään asian selvittämiseksi rikoksen esitutkintavaiheessa ja niitä kohdistetaan rikoksesta (vasta) epäiltyyn henkilöön. Tässä tapauksessa asian esitutkinta on Turun poliisilaitokselta saadun tiedon mukaan keskeytyksessä.

Yksilön oikeusasemaan vaikuttavien pakkokeinojen käytössä on käsitykseni mukaan viime kädessä aina kysymys oikeusturvaintressin ja selvittämisintressin välisestä punninnasta. Yksinkertaistaen voidaan todeta, että mitä suurempi selvittämisintressi on, sitä perustellumpaa on näytöllisessä rajatapauksessa ryhtyä kyseeseen tulevan pakkokeinon käyttöön. X Oy:n tekemän ilmoituksen mukaan kysymys on ollut varsin vakavasta rikoksesta (noin miljoonan euron arvoisen omaisuuden anastamisesta). Tällaisen rikoksen selvittämisintressi on mielestäni varsin suuri. Asiasta laaditun tutkintailmoituksen mukaan A olisi käynyt tarjoamassa eräälle henkilölle myytäväksi X Oy:n vaihtomattoja ja kertonut, että mattoja olisi kaikkiaan 5.000 kpl. Tämä seikka ja se, että kiinniottamisen yhteydessä suoritettuna kotietsinnässä A:n kotoa löytyi mattojen myyntiä varten tehtyjä valmiita myyntilomakkeita, joihin A oli merkinnyt myyjäksi tekaistun henkilön, voivat yhdessä arvioituna sinänsä olla indisioita siihen suuntaan, että mattojen myyntiin liittyisi jotain salattavaa tai epärehellistä. Kokonaan toinen asia on se, onko poliisilla pakkokeinosta päättäessään ollut sellaista selvitystä, että A:ta on voitu pitää todennäköisin syin epäiltyinä törkeään varkauteen.

Pidän saatujen selvitysten valossa varsin ongelmallisena, että käytettävissä olevien tietojen perusteella A:ta on pidetty todennäköisin syin epäiltyinä. Saatujen selvitysten valossa on kysymyksenalaista, voidaanko pelkästään sillä, että A:lla on ilmeisesti ollut hallussaan mainittu määrä mattoja ja väärän henkilötiedon sisältäviä myyntikuitteja, yhdistää hänet epäiltyyn törkeään varkauteen niin, että hänen pidättämiselleen on lainmukaiset edellytykset. Joka

tapauksessa näyttö A:n syyllisyyden tueksi on mielestäni ollut sellaista, että kysymys on korkeintaan edellä mainitsemaistani näytöllisestä "rajatapauksesta".

Vaikka pidänkin pidättämisen edellytysten olemassa oloa tilanteessa kysymyksenalaisena, pidän riittävänä, että saatan rikoskomisario C:n tietoon edellä lausumani käsityksen pidättämisen edellytyksistä. Perustelen tätä toimenpidettäni sillä, että näyttökynnystä koskevat säännökset antavat epätäsmällisyytensä vuoksi niitä soveltavalle virkamiehelle joka tapauksessa suhteellisen paljon harkintavaltaa ja käytännön tilanteessa päätökset on useinkin tehtävä melko puutteellisen aineiston perusteella. Myöskään tosiseikkojen näyttöarvoa ei ole mahdollista määritellä tarkasti.

3.1.2

Pidättämisen tarpeellisuus

A on erityisesti vastineessaan arvostellut myös sitä, että poliisi ei rikosilmoituksen vastaanoton ja A:n pidättämisen välisenä aikana ole riittävästi selvittänyt asiaa, koska esimerkiksi X Oy:n aiemmin tapahtunut mattojen myynti Viroon ei ole tullut missään vaiheessa esille.

Komisario C:n selvityksestä ilmenee mm., että vasta A:n puhuttelussa – joka tehtiin hänen vapaudenmenetyksensä aikana – selvisi, että X Oy:n antamat tiedot eivät olleet täysin paikkansa pitäviä. Mm. aiemmin tapahtunut mattojen myynti Viroon selvisi vasta A:n kertomana.

Poliisilain 2 §:n 2 mukaan poliisin toimenpiteet on suoritettava aiheuttamatta suurempaa vahinko tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Mielestäni tästä johtuu mm. se, että mikäli pidättämisen tarkoitus (esim. esitutkinnan turvaaminen) toteutuu muutoinkin, pidättämiseen ei saa ryhtyä.

Rikosilmoituksen ja pidättämisen välillä on kulunut aikaa lähes neljä viikkoa. Saatujen selvitysten perusteella jää jossain määrin epäselväksi, mitä toimenpiteitä asiassa on ennen pakkokeinojen käyttöä tehty. Asiaa jälkikäteen arvioitaessa voidaan todeta, pidättämisen aikana saatu selvitys olisi mitä ilmeisimmin voitu saada ilman vapautteen kohdistuvan pakkokeinon käyttöäkin ja ehkäpä jo ilmoituksen vastaanoton jälkeen tehdyissä alustavissa selvityksissä. Poliisin toimenpiteiden lainmukaisuuden arviointi on kuitenkin tehtävä toimenpiteen hetkellä poliisin tiedossa olleiden tosiseikkojen perusteella. Selvityksen perusteella on esimerkiksi vaikea arvioida sitä, olisiko poliisin pitänyt etukäteen havaita, että mattoja saattoi olla A:lla asianomistajan tekemän kaupan perusteella. Tällaisen kysymyksen herääminen on paljolti siitä riippuvainen, mitä tietoja ja miten ehdottomassa sävyssä poliisille oli rikosilmoituksessa tai siitä keskusteltaessa annettu. Se, että pakkokeinon käytön jälkeen on todettavissa, että pakkokeinon käytöllä saatu selvitys olisi saatu myös pakkokeinoja käyttämättä, ei sinänsä osoita, että pakkokeinosta päätettäessä olisi toimittu vi rheellisesti.

Ottaen huomioon sen selvityksestä ilmenevän, että asiassa tehdyssä rikosilmoituksessa annetut tiedot eivät ilmeisestä kaikilta osin olleet ainakaan

täysin paikkaansa pitäviä ja sen, että tutkintatoimenpiteiden ajoittaminen on ainakin osin laillisuusvalvojalle kuulumaton tutkintataktinen seikka, minulla ei ole aihetta toimenpiteisiin.

3.2

Kotietsinnän edellytykset

Tapahtuma-aikaan voimassa olleen pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 ja 2 momentit kuuluivat seuraavasti:

"Jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, saadaan rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai kulkuneuvossa toimittaa kotietsintä takavarikoitavan esineen löytämiseksi tai muutoin sellais en seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Kotietsintä saadaan toimittaa myös, jos selvittävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat.

Muun kuin rikoksesta todennäköisin syin epäillyn luona saadaan kotietsintä toimittaa ainoastaan silloin, kun rikos on tehty hänen luonaan tai epäilty on siellä otettu kiinni taikka muuten erittäin pätevin perustein voidaan olettaa, että etsinnällä saatetaan löytää takavarikoitava esine tai muutoin saada selvitystä rikokseen."

Totean, että 1 momentin mukainen kotietsintä tapahtuma-aikaan tarkoitti rikoksesta todennäköisin syin epäillyn hallinnassa olevassa paikassa tehtyä kotietsintää ja 2 momentin mukainen kotietsintä muun (esimerkiksi sellaisen epäillyn, jonka osalta täyttyi "syytä epäillä" -kynnys, mutta jota ei todennäköisin syin epäilty) luona tehtävää kotietsintää.

Asiasta laadittujen kotietsintäpöytäkirjojen mukaan kotietsintä on suoritettu pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentin perusteella, mikä poliisin toimintaa tilanteessa ajatellen on sinänsä loogista; poliisihan katsoi olevan todennäköisiä syytä epäillä A:n syyllistyneen kyseiseen rikokseen.

Olen edellä kohdassa 3.1 pitänyt kritiikille alttiina ja kysymyksenalaisena sitä, oliko asiassa todennäköisiä syytä epäillä A:n syyllistyneen tutkittavaan rikokseen. Siten pidän myös kysymyksenalaisena sitä, oliko asiassa edellytyksiä pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaiselle kotietsinnälle.

Viittaan edellä kohdassa 3.1 todennäköisistä syistä lausumaani.

- - -

3.4

Kotietsintämääräys

Kantelussa on arvosteltu sitä, että "kotietsintälupaa ei esitetty edes pyydettäessä".

Pakkokeinolain 5 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan kotietsintää aloitettaessa on kirjallinen etsintämääräys esitettävä paikalla olevalle, 4 §:n 2 momentissa tarkoitetulle henkilölle. Jollei kirjallista määräystä ole, etsinnän tarkoitus on suullisesti esitettävä.

Rikoskomisario C on A:n vastineen johdosta antamassaan lisäselvityksessä kertonut antaneensa kotietsintämääräyksen suullisena, koska jutun tutkija ilmoitti hänelle puhelimitse olevansa "suorittamassa ympäristötiedustelua D:n kaupungissa A:n asunnon lähistöllä ja on todennut A:n auton olevan tämän kotipihalla." C kertoo päättäneensä, että mikäli A on kotona, on kotietsintä hänen luonaan tehtävä tuolloin. C:n mukaan kirjallisen määräyksen antaminen B:n kaupungista ei tuossa tilanteessa ollut mahdollista.

Oikeuskirjallisuudessa (Helminen – Lehtola – Virolainen: Esitutkinta ja pakkokeinot, 2002, s. 738) on katsottu, että kirjallinen etsintämääräys on pääsääntö, josta voidaan poiketa vain silloin, kun kotietsinnästä päättävä virkamies itse suorittaa kotietsinnän. Suullista etsintämääräystä voidaan käyttää vain sellaisissa kiireellisissä tapauksissa, joissa kirjallisen määräyksen hankkiminen ei ole mahdollista. Myös - - - lääninhallituksen poliisiosasto on lausunnossaan pitänyt kirjallista etsintämääräystä ensisijaisena menettelytapana. Voin yhtyä tähän käsitykseen.

Saadun selvityksen mukaan kirjallisen etsintämääräyksen antaminen tilanteessa ei ole ollut mahdollista kotietsintätarpeen tultua ajankohtaiseksi jutun tutkijan ollessa D:n kaupungissa tarkkailemassa A:n asuntoa. Vaikuttaa siltä, että tarve kotietsinnälle on syntynyt lähinnä sillä perusteella, että tutkija on "sattunut" olemaan A:n asunnon lähetyvillä. Ottaen huomioon rikosilmoituksen tekemisen ja pakkotoimenpiteiden välillä kulunut aika, pidän ilmeisenä, että pakottavaa kiirettä ei kotietsinnän tekemiseen ole ollut. Myöskään saaduissa selvityksissä ei mikään viittaa tähän.

Ottaen huomioon edellä lausumani kirjallisen etsintämääräyksen ensisijaisuudesta ja sen, että toimenpiteellä ei mitään ilmeisimmin ole ollut pakottava kiire totean, että tilanteessa olisi ollut perustellumpaa laatia kotietsintää varten kirjallinen etsintämääräys ennen kotietsinnän suorittamista. Saatan käsitykseni kirjallisen kotietsintämääräyksen ensisijaisuudesta ja ilman kirjallista kotietsintämääräystä tehtävän kotietsinnän poikkeuksellisuudesta rikoskomisario C:n tietoon.

- - -

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.1 esittämäni käsityksen pidättämisen edellytyksistä ja kohdassa 3.4 esittämäni käsityksen kirjallisen kotietsintämääräyksen käytön ensisijaisuudesta rikoskomisario C:n tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni hänelle.
